

ANNA MŁYNARCZUK-SOKOŁOWSKA¹

Doświadczenie migracji w badaniach, edukacji i praktyce życia codziennego. Tytułem wprowadzenia

Migracje stanowią integralny element życia współczesnego człowieka. Obecnie coraz więcej ludzi, motywowanych różnymi czynnikami, decyduje się na czasową lub długoterminową zmianę miejsca zamieszkania. Grupę migrantów tworzą osoby dobrowolnie opuszczające swój kraj, dla których priorytetem jest poprawa sytuacji ekonomicznej lub osiągnięcie awansu zawodowego w nowym kraju, uczestnicy międzynarodowych programów edukacyjnych, jednostki samotnie lub wraz z rodziną wyjeżdżające z ojczyzny w obawie o utratę zdrowia lub życia (problem uchodźstwa) itd.

Migracje do nowego kraju (bez względu na ich powód) z psychologicznego i społecznego punktu widzenia stanowią duże wyzwanie, gdyż powodują szereg zmian (miejsce pracy, edukacji, relacje społeczne, tożsamość itd.). Zmiana miejsca zamieszkania, w mniej lub bardziej gwałtowny sposób, powoduje konieczność uczestnictwa w innym niż dotychczas świecie i tym samym uruchamia proces nabywania nowych doświadczeń biograficznych, które mają potencjał edukacyjny (Kożyczkowska, Młynarczuk-Sokołowska, 2018). Doświadczając migracji, człowiek uczy się każdego dnia – poznaje nowy język, nową rzeczywistość, rozwija

¹ Anna Młynarczuk-Sokołowska, Wydział Nauk o Edukacji, Uniwersytet w Białymstoku, Polska, e-mail: a.mlynarczuk-sokolowska@uwb.edu.pl, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-3355-0098>.

szereg kompetencji społecznych. Każda migracja ma swoją specyfikę – odbywa się w dynamicznym splocie uwarunkowań rodzinnych, społecznych, ekonomicznych i politycznych. Każdy człowiek bez względu na wiek ma specyficzną osobowość i tym samym charakteryzujące ją cechy psychologiczne. Wzajemne przenikanie się dwóch grup czynników, jakimi są z jednej strony zewnętrzne okoliczności towarzyszące migracji, z drugiej zaś – wewnętrzne uwarunkowania osobowościowe, decyduje w dużym stopniu o przebiegu i powodzeniu migracji (Kubitsky, 2012). W dobie pandemii koronawirusa SARS-CoV-2 w życiu osób doświadczających migracji zaczęły pojawiać się nowe wyzwania i trudności, a te już istniejące zyskały inny niż dotychczas wymiar.

Mimo faktu, iż tereny Polski zamieszkuje relatywnie niewielki odsetek cudzoziemców (ekonomicznych, przymusowych itd.), w ostatnich latach obserwujemy intensyfikację migracji do Polski. W przestrzeni społecznej funkcjonuje aktualnie nieporównywalnie większa niż dotychczas liczba osób pochodzących z Ukrainy, Białorusi, Wietnamu, a także wielu innych krajów świata (zob. Cudzoziemcy, dane UdsC). Migracje do Polski mają ogromny potencjał. Mimo to mogą stanowić źródło wielu jawnych i ukrytych napięć i problemów społecznych. To w dużej mierze od szeroko rozumianej edukacji zależy efektywność procesu integracji migrantów (dzieci, młodzieży, osób dorosłych), a także ich przygotowanie do pełnej partycypacji w nowych i tym samym dynamicznie zmieniających się realiach społeczno-kulturowych.

Różnicowanie się kulturowe każdego społeczeństwa w naturalny sposób znajduje swoje odzwierciedlenie w przestrzeni edukacji. Od wielu lat odbiorcami działań oświatowych w Polsce są już nie tylko członkowie grupy większościowej oraz rdzennych mniejszości, ale również nowe grupy uczniów z doświadczeniem różnych rodzajów migracji, których przynależność kulturowa różni się od siebie w wielu zakresach (np. męskość–kobiecość, indywidualizm–kolektywizm, dystans władzy, unikanie niepewności, orientacja czasowa) (Hofstede, 2010). Dzieci i młodzież z doświadczeniem migracji często napotykają na swojej drodze szereg barier, w związku z czym nieraz przedwcześnie kończą karierę edukacyjną. Należą do nich m.in. słaba znajomość nowego języka, różnice kulturowe (w tym konflikt wartości), różnice programowe, niestabilna sytuacja życiowa itd. (Potoniec, 2015; Kubin, Świerszcz, 2014; Barzykowski, Grzymała-Moszczyńska, Dzida i in., 2013). Szczególnie skomplikowana, ze względu na nieraz traumatyczne wydarzenia z kraju ojczystego (spowodowane wojną, prześladowaniami, łamaniem praw człowieka), jest sytuacja dzieci i młodzieży, których rodzice ubiegają się o nadanie ochrony międzynarodowej lub zostali objęci taką ochroną (Młynarczuk-Sokołowska, 2020; Sellars, 2020).

Problematyka temu poświęcona jest wybranym zagadnieniom, które dotyczą funkcjonowania osób z doświadczaniem migracji w różnych sytuacjach i kontekstach społeczno-kulturowych i edukacyjnych. Numer składa się z trzech komplementarnych części, w których zostały zaprezentowane zarówno rezultaty analiz empirycznych, jak i refleksji naukowej nad edukacją oraz praktyką życia codziennego w warunkach migracji. Pierwszą z nich (ARTYKUŁY – STUDIA), rozpoczyna tekst Jerzego Nikitorowicza **Ku globalnemu paradygmatowi współistnienia kultur w warunkach ustawicznych migracji**. Autor wychodzi z założenia, że problem migracji jest wpisany w rozwój człowieka i kultur. Traktując kulturę odziedziczoną jako wartość niezbywalną, podstawę pozwalającą uświadomić i kreować paradygmat współistnienia kultur, sygnalizuje dominujące obecnie zasady polityki globalnej. W tym kontekście podejmuje próbę przedstawienia globalnego modelu współistnienia kultur – uznając za wartość wiodącą nabywanie umiejętności adaptacyjnych w wielokulturowym świecie, które w efekcie prowadzą ku uświadomieniu istoty funkcjonowania pogranicznego i potrzeby nabywania kompetencji międzykulturowych. Następnie Adela Kożyczkowska w artykule **Imigranci zarobkowi w Polsce: kim są ci, którzy skrywają się za liczbami? Przypadek ukraińskiej rodziny** nakreśla społeczną sytuację imigrantów zarobkowych w Polsce ze szczególnym uwzględnieniem obywateli Ukrainy. Analiza danych statystycznych skłoniła autorkę do postawienia pytania: Kim są ci, którzy skrywają się za liczbami? Autorka tekstu odpowiedzi na to pytanie poszukuje w treści wywiadów biograficzno-narracyjnych, które zrealizowała w ukraińskiej rodzinie. Na podstawie całościowej analizy materiału empirycznego sygnalizuje, że państwo polskie w swojej polityce wewnętrznej z nie dość należytą troską zabezpiecza ekonomiczne i kulturowe prawa imigrantów zarobkowych i ich dzieci. Z kolei tekst Ewy Dąbrowy **Sytuacja (edukacyjna) dzieci z doświadczeniem migracyjnym w czasie kryzysu związanego z pandemią COVID-19** stanowi próbę wskazania podstawowych problemów, z jakimi konfrontują się dzieci migrantów w dobie pandemii w różnych krajach i tym samym regionach świata. Kierunek analiz prowadzonych przez autorkę artykułu koncentruje się wokół pytania: Jaka korelacja istnieje między stanem kryzysu spowodowanego COVID-19 a sytuacją dzieci migrantów. Autorka podjęła się odpowiedzi na to pytanie na podstawie analizy aktualnych opracowań międzynarodowych. Następnie Marta Guziuk-Tkacz w artykule **Diagnostyka psychopedagogiczna problemów przystosowania i(e)migrantów o charakterze transkulturowym** przedstawia propozycję modelu diagnozowania psychopedagogicznego, który znajduje zastosowanie w warunkach i(e)migracji. W prezentowanym modelu została uwzględniona m.in. specyfika symptomów postępu i blokad procesów przystosowawczych i(e)

migranta, w nawiązaniu do poszczególnych faz procesów jego adaptacji i integracji oraz następujących sfer aktywności ludzkiej: społeczna, psychiczna, dydaktyczna i opiekuńczo-wychowawcza. Marzena Okrasa i Katarzyna Dąbrowska-Żmuda w empirycznym opracowaniu **Imigranci w Polsce w opinii studentów pedagogiki** podejmują próbę określenia jednej ze składowych postaw społecznych studentów pedagogiki wobec imigrantów (tj. postrzeganie w aspekcie afektywnym). Projektując badania własne, autorki tekstu przyjęły założenie, że w niedalekiej przyszłości studenci (stając się absolwentami studiów wyższych) będą decydować o procesie wychowawczym i w konsekwencji o charakterze funkcjonowania społecznego dzieci i młodzieży. Jakość ich działań, jako przyszłych pedagogów, będzie zależeć nie tylko od poziomu ich wiedzy, ale również od przejawianego stosunku emocjonalnego wobec zachodzących procesów społecznych. Pierwszą część numeru kończy artykuł Anny Karoliny Rogowskiej **Problemy współczesnego dualnego kształcenia zawodowego w Niemczech. Między dynamiką zmian a wielokulturowością** stanowiący refleksję naukową nad niemieckim modelem edukacji zawodowej, który jest uznawany za wzorcowy w skali międzynarodowej.

Drugą część tomu (KOMUNIKATY – RELACJE) rozpoczyna tekst Barbary Ostafińskiej-Molik i Joanny Olszewskiej-Gniadek **Dzieci migrantów w polskim systemie edukacji. Problemy w diagnozowaniu i organizowaniu pomocy psychologiczno-pedagogicznej**. Autorki artykułu zwracają w nim uwagę na trudności w zakresie funkcjonowania w roli ucznia i rówieśnika dzieci z doświadczeniem migracji, które po przyjeździe do Polski stają przed wyzwaniem odnalezienia się w nowej rzeczywistości społeczno-kulturowej i edukacyjnej. Rozważania zawarte w tekście koncentrują się na kluczowych elementach i podmiotach procesu diagnostycznego, do których należą: diagnosta, dziecko, rodzic (podmioty w relacji badawczej) oraz metody i narzędzia badawcze (przedmioty). Następny artykuł, autorstwa Katarzyny Potoniec, **Asystent międzykulturowy w procesie międzykulturowego otwierania się szkoły**, stanowi wprowadzenie do tekstów poświęconych refleksji nad praktyką edukacyjną w warunkach zróżnicowania kulturowego. Autorka ukazuje w nim koncepcję otwarcia międzykulturowego jako odpowiedź na wyzwania związane z intensyfikacją różnicowania się kulturowego polskich szkół oraz rolę asystentów międzykulturowych w procesie konstruowania szkolnictwa wrażliwego na odmienność. Po czym Dominika Zakrzewska-Olędzka w tekście **Migracja w świat online a realizacja założeń hipotezy kontaktu w dobie pandemii COVID-19** podejmuje refleksję nad skutecznością działań opartych na hipotezie kontaktu w przypadku interakcji na odległość oraz potrzebą poszukiwania nowych, alternatywnych rozwiązań w tym zakresie. Autorka analizuje korzyści z realizacji działań opartych na bezpośrednim kontakcie, na przykładzie

zaangażowania studentów programu Erasmus+ w działania z zakresu edukacji międzykulturowej w szkole podstawowej. Po czym podejmuje wątek trudności obserwowanych w toku projektów międzynarodowych, w których kontakt między uczestnikami, ze względu na wprowadzone ograniczenia epidemiologiczne, musi zostać zapośredniczony za pomocą mediów. Rozważania zawarte w tej części numeru kończy artykuł Agaty Świdzińskiej **Lalki-motanki jako metoda pracy nad zrozumieniem doświadczenia migracyjnego**, w którym autorka przedstawia możliwości użycia artefaktu kulturowego, jaki stanowią lalki-motanki w kontekście pracy nad doświadczeniem migracyjnym. Swoje rozważania osadza w założeniach etnopedagogiki i metodyki edukacji międzykulturowej. Możliwości pracy z lalką-motanką prezentuje na podstawie realizowanego przez siebie autorskiego programu zajęć dydaktycznych z przedmiotu antropologia kulturowa (adresowanego do studentek pedagogiki przedszkolnej i wczesnoszkolnej).

W trzeciej, ostatniej części tomu (RECENZJE) zostały opublikowane dwie recenzje monografii korespondujących tematycznie z jego problematyką. Pierwsza z nich, opracowana przez Katarzynę Szostak-Król, analizuje książkę autorstwa Adeli Kożyczkowskiej i Anny Młynarczuk-Sokołowskiej, *Kulturowe konteksty dzieciństwa. Szkice antropologiczno-pedagogiczne*, Gdańsk 2018, Wydawnictwo Naukowe Katedra. Druga recenzja, przygotowana przez Urszulę Markowską-Manista, poświęcona jest anglojęzycznej publikacji Anny Odrowąż-Coates, *Socio-Educational Factors and the Soft Power of Language: The Deluge of English in Poland and Portugal*, New York 2019, Lexington Books, Rowman & Littlefield.

Teksty wchodzące w skład tomu, ze względu na swoją aktualność oraz różnorodność tematyczną, mogą być przydatne wszystkim zainteresowanym problematyką migracji w szerokim kontekście. Zarówno badaczom, studentom, nauczycielom i edukatorom zaangażowanym w praktykę edukacyjną, jak i osobom odpowiedzialnym za projektowanie polityki oświatowej na poziomie lokalnym, regionalnym, narodowym itd. Wyrażam przekonanie, że tom może stanowić inspirację do dalszych poszukiwań badawczych związanych z funkcjonowaniem osób z doświadczeniem migracji w wielu sytuacjach społeczno-kulturowych i edukacyjnych.

Bibliografia

- Barzykowski, K., Grzymała-Moszczyńska, H., Dzida, D., Grzymała-Moszczyńska, J., Kosno, M. (2013). *One są wśród nas. Wybrane zagadnienia diagnozy psychologicznej dzieci i młodzieży w kontekście wielokulturowości oraz wielojęzyczności*. Warszawa: Ośrodek Rozwoju Edukacji.
- Kubin, K., Świerszcz, J. (współpraca) (2014). *Równe traktowanie po omacku. Raport z badania dotyczącego zjawiska wykluczenia dzieci z doświadczeniem migracji w szkołach*

- w Polsce oraz podejmowanych działań zmierzających do ich integracji. Warszawa: Fundacja na rzecz Różnorodności Społecznej.
- Hofstede, G., Hofstede, G.J., Minkov, M. (2010). *Cultures and Organizations. Software of the mind. Intercultural Cooperation and Its Importance for Survival*. New York: McGrawHill.
- Koźyczkowska, A., Młynarczuk-Sokołowska, A. (2018). *Kulturowe konteksty dzieciństwa. Szkice antropologiczno-pedagogiczne*. Gdańsk: Wydawnictwo Naukowe Katedra.
- Kubitsky, J. (2012). *Psychologia migracji*. Warszawa: Wydawnictwo Difin.
- Młynarczuk-Sokołowska, A. (2020). Na uchodźczej ścieżce. Doświadczenie przymusowej migracji w procesie edukacji formalnej. *Forum Pedagogiczne*, 10(2).
- Potoniec, K. (2015). *Integracja uczniów uchodźców w Polskiej szkole*. Białystok: Fundacja Dialog.
- Sellers M. (2020). *Educating Students with Refugee and Asylum Seekers Experience. A Community to Humanity*. Opladen–Berlin–Toronto: Verlag Barbara Budich.

Źródła internetowe

- Cudzoziemcy. (2020). Pobrane z: <https://udsc.gov.pl/cudzoziemcy/>.